

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Muutos koskisi ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää tilanteissa, joissa vapautuva vanki ei ole rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa. Tällaisessa tilanteessa vanki vapautettaisiin ehdonalaisesti, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Nykyinen vastaava määräaika on kolme vuotta.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2020.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	3
1 JOHDANTO.....	3
2 NYKYTILA.....	3
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	3
2.1.1 Nykylainsäädännön tausta.....	3
2.1.2 Voimassa oleva lainsäädäntö.....	4
2.1.3 Käytäntö.....	6
2.2 Kansainvälinen vertailu.....	7
2.2.1 Maakohtaiset tiedot.....	7
2.2.2 Kansainvälisen vertailun yhteenveto ja johtopäätökset.....	12
2.3 Nykytilan arviointi.....	14
2.3.1 Nykyjärjestelmään kohdistunut kritiikki ja vaihtoehdot muutoksiksi.....	14
2.3.2 Nykyjärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja oikeasuhtaisuuden arviointi.....	17
2.3.3 Arvioinnin johtopäätökset.....	18
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	18
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	18
4.1 Taloudelliset vaikutukset.....	18
4.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	19
5 ASIAN VALMISTELU.....	19
5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto.....	19
5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen.....	19
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	20
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	21
1 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT.....	21
Rikoslain 2 c luku Vankeudesta ja yhdistelmärankaistuksesta.....	21
2 VOIMAANTULO.....	21
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	21
LAKIEHDOTUS.....	24
Laki rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta.....	24
RINNAKKAISTEKSTI.....	25
Laki rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta.....	25

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Ehdonalaisella vapauttamisella tarkoitetaan sitä, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanki vapautetaan ehdonalaisesti suorittamaan loppuosa vankeusrangaistuksestaan vapaudessa. Ehdonalaiseen vapauttamisen lisäksi vangin hallittua vapauttamista on mahdollista tukea vuonna 2006 käyttöön otetulla valvotun koevapauden järjestelmällä, jossa vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapautteen enintään kuusi kuukautta ennen varsinaista ehdonalaista vapauttamista.

Ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmän keskeisiä perusteita ovat Suomessa olleet muun muassa rangaistusjärjestelmän inhimillisyyteen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävät toimenpiteet sekä vankimäärän säätely.

Rikosoikeudellisessa järjestelmässä on ollut yleisesti hyväksyttyä, että henkilöä, joka ensimmäistä kertaa syyllistyy rikokseen, josta seuraa ehdoton vankeusrangaistus, kohdellaan lievemmin kuin rikoksiin toistuvasti syyllistyviä. Samoin on pidetty hyväksyttävänä, että seuraamuksen täytäntöönpano ankaroituu rikosten uusimisen myötä.

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavan vangin ehdonalainen vapauttaminen on pääsääntö. Ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä on keskeinen osa hallittua ja suunnitelmallista vapauttamisprosessia. Vankien asteittaisen vapauttamisen tavoitteena on luoda vapautuvalle vangille niin sanottu vapautumispolku, jota seuraten hän voisi jatkossa elää rikoksetonta elämää. Tällä pyritään edesauttamaan rikoksentekijöiden sijoittumista takaisin yhteiskuntaan (vankeuslain (767/2005) 1 luvun 2 §). Asteittaisella vapauttamisella lisätään myös yhteiskunnan turvallisuutta, kun rikoksentekijän valvonnan intensiivisyyttä lasketaan portaittain ja samalla hänen vastuunsa ja valmiutensa elää rikoksetonta elämää lisääntyvät.

Pääministeri Sipilän hallituksen strategisen ohjelman mukaan ensikertalaisuussäännöksiä tarkistetaan. Kirjauksella viitataan sen selvittämiseen, onko rikoksenuusijoiden ehdonalainen vapauttaminen pääsääntöä lyhyemmän ajan jälkeen perusteltua.

Esityksessä ehdotetaan sellaista muutosta, että vangilla olisi mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen suorittettuaan puolet rangaistusajasta, jos hän ei ole rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta vankilassa.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1 Nykylainsäädännön tausta

Ehdonalainen vapauttaminen tuli osaksi suomalaista rangaistusjärjestelmää vuoden 1889 rikoslaissa. Käytännössä se oli mahdollista jo vuodesta 1879 lähtien armahdusmenettelyä käyttäen.

Suomen nykyinen ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä kirjattiin lakiin vuosina 1931 ja 1944. Vuodesta 1944 on ollut mahdollista vapauttaa ensikertainen vanki ehdonalaisesti hänen suorittettuaan puolet vankeusrangaistuksestaan. Tätä samaa lyhyempää määräosaa katsottiin voitavan soveltaa myös aikaisemmin vankilassa olleeseen rikoksentekijään, joka rikosta edeltäneeseen viiteen vuoteen ei ollut suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta (laki rangaistus-

ten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta, 2 luvun 13 §:n 1 momentti, 339/1944). Lakia siis lievennettiin näiden kahden, lain esitöiden mukaan toisiinsa rinnastettavien ryhmien kohdalla. Ehdonalaisen vapauttamisen määräosia on yritetty muuttaa vain kerran vuonna 2004, ja muutosehdotus koski silloin alle 21-vuotiaiden poikkeuksellista ehdonalaista vapauttamista heidän suoritettuaan vankeusrangaistuksestaan kolmasosa. Eduskunnan lakivaliokunta päätyi kuitenkin pitämään pidemmän määräosan suorittamista nuorille liian suurena syrjäytymisvaaran kannalta eikä muutosta tältä osin toteutettu. Ehdonalaisen vapauttamisen määräosia koskevat peruseriaatteet on siis säilytetty järjestelmään tehdyistä lukuisista muutoksista huolimatta.

Merkittäviä muutoksia ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmään ovat olleet viiden vuoden rikoksettomuuden vaatimuksen muuttaminen kolmeksi vuodeksi ja siirtyminen säännönmukaiseen ehdonalaiseen vapauttamiseen.

Viiden vuoden määräaika muutettiin kolmeksi vuodeksi 1970-luvulla. Kotimaisen lainsäädäntökehityksen vuoksi vuonna 1976 ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain vaatimus viiden vuoden rikoksettomasta ajasta muutettiin kolmeksi vuodeksi (ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain (135/1976) 2 §). Syynä oli vapausrangaistuskomitean mietinnön (1969:A 4) mukaan valtiontaloudellinen tarve supistaa vankeinhoitolaitoksesta valtiolle aiheutuvia menoja. Tämän muutoksen myötä myös ehdonalaisen vapauttamisen hallinnollisessa käytännössä siirryttiin vastaavaan kolmen vuoden täytäntöön. Lainsäädäntö muutettiin tämän käytännön mukaiseksi vasta vuonna 2003 (rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 §:n 1 momentti, 521/2003).

Ehdonalaisten vapauttaminen oli kauan muodollisesti harkinnanvaraista. Vuonna 1966 laista poistettiin maininta vangin ensikertaisuudesta sen edellytyksenä, että vankiin voidaan soveltaa puolen vankeusrangaistuksen suorittamisen määräosaa. Se korvattiin säännöksellä, jonka mukaan ehdonalaisten vapauttaminen ennen pääsäännön mukaista kahden kolmanneksen määräosan suorittamista oli mahdollista erityisistä syistä (411/1966). Oikeusministeriö teki päätöksensä rangaistuslautakunnan ehdotuksesta tai sitä kuultuaan. Oikeusministeriön silloisen vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/95) mukaan erityinen syy vapauttaa vanki, kun hän oli suorittanut rangaistuksestaan puolet, oli niin sanottu vankeinhoidollinen ensikertaisuus. Tämä merkitsi sitä, että samaa lyhyempää määräosaa kuin ensikertaiseen vankiin sovellettiin myös vankiin, joka rikoksen tekopäivää edeltäneinä kolmena vuotena ei ollut suorittanut vankeusrangaistusta tai ollut pakkolaitoksessa.

Ehdonalaisen vapauttamisen lykkääminen oli harvinaista. Vapauttamista lykättiin lähinnä vangin pyynnöstä tai suostumuksella. Aluksi lykkäyspäätöksiä tehtiin alle kymmenelle prosentille ehdonalaisesti vapautettavista vangeista ja 1990-luvulle tultaessa lykkäämiset jäivät lähes kokonaan pois käytöstä. Käytännössä ehdonalaisten vapauttaminen on siis jo kauan ollut säännönmukaista.

2.1.2 Voimassa oleva lainsäädäntö

Rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaan vanki vapautetaan ehdonalaisesti, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai 21 vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta vankeusrangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, vapautetaan kuitenkin ehdonalaisesti, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Kysymys on siis säännönmukaisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Säännönmukaista ehdonalaista vapauttamista on yksittäistapauksissa mahdollista lykätä, jos täytäntöönpantavaksi on tulossa uusia vankeusrangaistuksia tai sakon muuntorangaistuksia taikka vanki haluaa muusta perustellusta syystä vapauttamisensa lykkäämistä (rikoslain 2 c luvun 9 §). Ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä myös ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Lykkäämistä koskeva päätös on otettava uudelleen harkittavaksi enintään kuuden kuukauden pituisin väliajoin. Käytännössä lykkäämistä käytetään harvoin, Rikosseuraamuslaitoksen tietojen mukaan keskimäärin 1–2 kertaa vuodessa.

Ehdonalaista vapauttamista koskevia säännöksiä ei sovelleta sakon muuntorangaistukseen eikä muihin yhdyskuntaseuraamuksiin kuin valvontarangaistukseen.

Nuorten rikosentekijöiden ehdonalainen vapauttaminen

Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneiden ehdonalaiseen vapauttamiseen sovelletaan pääsääntöä lyhyempää rangaistuksen suorittamisen aikaa (ensikertaisilla 1/3 ja rikoksenuusijoilla 1/2). Vankeuslain säätämisen yhteydessä hallitus totesi, että vankeusrangaistus merkitsee nuorelle vakavaa syrjäytymisuhkaa. Tämän vuoksi erityiskohtelu on perusteltua 18–20-vuotiailla myös silloin, kun kysymys on vankilassa suoritettavan rangaistuksen pituudesta (HE 262/2004, s. 27/I). Jos nuorena rikoksen tehnyt henkilö kuitenkin tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vankilassaoloaika on syrjäytymisen ja laitostierteen estämiseksi pyrittävä rajoittamaan niin lyhyeksi kuin se rangaistusjärjestelmän yleisen hyväksyttävyyden kannalta suinkin on mahdollista.

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta

Rikoslaisissa tietyistä rikoksista on säädetty rangaistukseksi elinkautinen vankeusrangaistus. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen ehdonalainen vapauttaminen ei määräydy säännönmukaisten määräosien mukaan, vaan perustuu tapauskohtaiseen harkintaan. Rikoslain 2 c luvun 10 §:n mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan vapauttaa ehdonalaisesti aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Elinkautiseen vankeuteen 21 vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta tuomittu vanki voidaan vapauttaa ehdonalaisesti aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta. Vapauttamisesta päättää Helsingin hovioikeus. Vapauttamisharkinnassa kiinnitetään huomiota muun muassa elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun sekä tuomitun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen (rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentti). Lisäksi tulee ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja vankila-aikainen käyttäytymiseen liittyvät seikat (vankeuslain 4 luvun 6 §). Huomioon voidaan ottaa myös vangin sitoutuminen noudattamaan lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja (valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §). Elinkautisvanki voidaan ennen ehdonalaista vapauttamista sijoittaa valvottuun koevapauteen.

Ehdonalaisen vapauden valvonta

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 70 §:n mukaan ehdonalaisesti vapautettava vanki lähtökohtaisesti asetetaan koeajaksi valvontaan, jos koeaika on pitempi kuin yksi vuosi, rikos on tehty alle 21-vuotiaana, vanki itse sitä pyytää tai vanki on suostunut noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetussa laissa tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja. Valvonnan tarkoituksena

on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia.

2.1.3 Käytäntö

Vuonna 2017 Rikosseuraamuslaitos vapautti ehdonalaisesti 3 151 vankia säädetyn määräosan mukaisesti. Lisäksi Helsingin hovioikeus päätti 16 ehdonalaisesta vapauttamisesta, joista 15 koski elinkautisvankeja ja yksi koko rangaistuksen vankilassa suorittavaa.

Rikosseuraamuslaitoksessa on selvitetty vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuutta. Vuoden 2018 alussa valmistuneiden seurantatietojen mukaan vapautuneista uusi rikoksen 54,2 prosenttia kolmen vuoden kuluessa ja 57,7 prosenttia viiden vuoden kuluessa. Tämä merkitsee, että rikosten uusiminen on huomattavasti vähentynyt kolmen vuoden jälkeen vapautumisesta verrattuna ensimmäiseen vapaudessa vietettyyn vuoteen. Tämä merkitsee myös, ettei uusiminen enää nouse samassa suhteessa ja samalle tasolle kuin kolmen vuoden jälkeen, vaikka viisi vuotta on melkein kaksinkertainen aika vapaudessa. Uusijoista yli puolella, 53 prosentilla, ensimmäinen rikoksentekopäivä oli puolen vuoden kuluessa vapautumisesta ja 70 prosentilla ensimmäisen vuoden aikana. Uusimiseksi katsottiin se, että henkilö syyllistyi seuranta-aikana vähintään uuteen rikokseen, josta seurasi joko ehdoton vankeus tai yhdyskuntapalvelu.

Ensi kertaa vankilasta vapautuvien uusiminen on viime vuosina laskenut. Viiden vuoden seuranta-ajalla 36 prosenttia teki rikoksen, joka johti uuteen vankeusrangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun. Tämä on selvästi alhaisempi määrä kuin useaan kertaan vankeusrangaistuksen suorittaneilla.

Rikosseuraamuslaitos on myös selvittänyt, mitä rikoksia uusijat tekevät kolmen vuoden seuranta-aikana heidän vapauduttuaan vankilasta samoin kuin kolmen ja viiden vuoden välillä rangaistuksen suorittamisesta. Viiden vuoden aikana vapautumisesta (2012–2017) tehtiin kaiken kaikkiaan yhteensä noin 42 800 uutta rikosta. Valtaosa rikoksista ovat kokonaisrikollisuuden kannalta tarkasteltuna varsin usein tehtyjä rikoksia.

Yleisimmät rikosnimikkeet kolmen vuoden aikana rangaistuksen suorittamisen jälkeen olivat kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta (17,5 prosenttia), varkaus (11,3 prosenttia), näpistys (9,6 prosenttia), huumausaineiden käyttörikos (6,5 prosenttia), rattijuopumus (6,5 prosenttia), petos (5,7 prosenttia) ja pahoinpitely (3,7 prosenttia). Törkeitä, henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikostunnusmerkistöjä oli seuranta-aikana vain prosentuaalisesti muutama, esimerkiksi tapon yritys ja tappo (molemmat 0,1 prosenttia) ja törkeä pahoinpitely (0,6 prosenttia). Rikosnimikkeisiin perustuva tarkastelu merkitsee, että sama tekijä on saattanut syyllistyä useampaan kuin yhteen rikokseen, ja tällöin saman henkilön teot näkyvät useamman kerran tilastossa. Tässä seurannassa oli mukana yhteensä noin 31 800 rikosta eri nimikkeillä.

Tarkasteltaessa rikosnimikkeitä kolmen vuoden jälkeen rangaistuksen suorittamisesta, olivat yleisimmät rikosnimikkeet viiteen vuoteen asti rangaistuksen suorittamisesta samat kuin kolmen vuoden seurannassa, joskin prosentit vaihtelevat jonkin verran: kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta (18,1 prosenttia), varkaus (10,4 prosenttia), näpistys (9,5 prosenttia), rattijuopumus (8,5 prosenttia), huumausaineiden käyttörikos (8,4 prosenttia), petos (6,4 prosenttia) ja (törkeä rattijuopumus 3,2 prosenttia). Pahoinpitelyt ovat laskeneet 2,7 prosenttiin. Törkeitä, henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikostunnusmerkistöjä oli seuranta-aikana muutama, esimerkiksi tapon yritys (0,2 prosenttia) ja törkeä pahoinpitely (0,6 prosenttia). Tässä seurannassa oli mukana yhteensä noin 11 000 rikosta eri nimikkeillä.

Rikoslain 2 c luvun 5 §:n sanamuoto edellyttää, että kaikki ehdottomat vankeusrangaistukset otetaan huomioon laskettaessa nykyistä ehdonalaista vapauttamisen kolmen vuoden rikoksesta aikaa. Rikosseuraamuslaitoksen tietojen mukaan ainakaan kaikkia ulkomailla suoritettuja vankeusrangaistuksia ei kuitenkaan nykyisin aina ole mahdollista selvittää.

2.2 Kansainvälinen vertailu

Oikeusministeriö on kansainvälissä vertailua varten selvittänyt ehdonalaista vapauttamista koskevaa lainsäädäntöä ja sitä koskevaa käytäntöä eräissä eurooppalaisissa maissa. Lainsäädännön vertailun lisäksi vertailuun kuuluvien maiden oikeusministeriöille lähetettiin kysely, jonka tarkoituksena oli ennen kaikkea selvittää ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaista vapauttamista sekä mahdollisia ehdonalaista vapauttamisen pääsääntöä lyhyempiä vankeusrangaistuksen suorittamisen aikoja koskevia erityissäännöksiä tai –käytäntöjä. Vertailumaiksi valittiin Pohjoismaat (Norja, Islanti, Ruotsi ja Tanska), mannereurooppalaisista maista Belgia, Itävalta, Saksa ja Sveitsi ja lähimaista Viro.

2.2.1 Maakohtaiset tiedot

Belgia

Belgian lainsäädännössä on säännöksiä ehdonalaista vapauttamisesta ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa kysymys on kolme vuotta ylittävstä vankeusrangaistuksesta. Tuomittu vapautetaan pääsäännön mukaan ehdonalaista vapauttamista hänen suorittettuaan yksi kolmannes (1/3) vankeusrangaistuksestaan. Jos tuomittu on rikoksenuusija, ehdonalaista vapauttaminen on kuitenkin mahdollista vasta hänen suorittettuaan kaksi kolmasosaa (2/3) rangaistuksestaan, jollei tuomiota on suoritettu vähintään 14 vuotta. Tuomitulle on ilmoitettava mahdollisuudesta hakea ehdonalaista vapauttamista kuusi kuukautta ennen määräosien alkua.

Menettelystä ehdonalaista vapauttamisesta alle kolmen vuoden pituisten vankeusrangaistusten osalta on annettu oikeusministeriön ohje. Vankeusrangaistuksen ollessa lyhyempi kuin kolme vuotta ehdonalaista vapauttamisesta päättää rikosseuraamusviranomainen.

Ehdonalaista vapautta ei kuitenkaan myönnetä tuomitulle, joka ei kykene elättämään itseään, joka selvästi on vaaraksi toisten fyysiselle koskemattomuudelle tai joka voi häiritä rikoksen uhreja. Ehdonalaista vapautta ei voida myöntää tuomitulle, jolla ei ole oleskelulupaa Belgiassa.

Belgiassa ehdonalaista vapauttaminen on harkinnanvarainen päätös, josta päättää tuomioistuim.

Belgian oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaista vapauttamisesta.

Belgiassa ei ole ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä esimerkiksi iän tai rikostyyppin perusteella, vaan ainoastaan rikoksenuusijalle säädetty kaksi kolmasosaa vankeusrangaistuksen suorittaminen.

Ehdonalaista vapauttamisen ehtona on, että vanki ilmoittaa sitoutuvansa ehdonalaista vapauttamisen ehtoihin.

Islanti

Islannissa ehdonalainen vapauttaminen on mahdollinen tuomitun suoritettua kolmasosan (1/3) hänelle määrätystä vankeusrangaistuksesta, jollei kysymys ole rikoslaissa luetellusta vakavasta tai muulla tavoin merkittävästä rikoksesta. Vakavaan rikokseen tai muulla tavoin merkittävään rikokseen syyllistyneelle ehdonalainen vapauttaminen on kuitenkin mahdollinen vasta hänen suoritettuaan puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta. Edellytyksenä on tällöin, että erityiset henkilökohtaiset syyt puoltavat vapauttamista ja tuomittu on käyttäytynyt mallikelpoisesti vankeuden aikana, tai että tuomittu on määrätty karkotettavaksi maasta hänen suoritettuaan rangaistuksensa.

Toisena poikkeuksena pääsäännöstä säädetään, että 21-vuotias tai tätä nuorempi vanki voidaan riippumatta rikoksen vakavuudesta vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan kolmanneksen (1/3) rangaistuksestaan. Edellytyksenä on, että hän on käyttäytynyt hyvin vankeuden aikana ja saanut sopivaa hoitoa sekä että hänen mahdollinen päihdeongelmansa on otettu huomioon hoidossa.

Ehdonalainen vapaus voidaan myöntää vankeusrangaistuksesta, jollei vankeusrangaistuksen täytäntöönpano ole alkanut ja jos tuomittu on aikaisemmin suorittanut vankeusrangaistuksen, joka on ollut vähintään yhtä pitkä, ja jos uusi rangaistus koskee ainoastaan rikoksia, jotka on tehty ennen vankeusrangaistuksen suorittamista eikä henkilöä ole tuomittu uusista rikoksista vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen. Sama koskee henkilöä, jonka vankeusrangaistuksen täytäntöönpano on alkanut.

Laissa säädetään myös siitä, milloin ehdonalaista vapautta ei myönnetä. Vankia, jonka tapauksen käsittely on vireillä, ei pääsäännön mukaan voida vapauttaa ehdonalaisesti, jollei käsittely pitkity vangista riippumattomista syistä. Taparikolliseksi luokiteltua vankia, joka useamman kerran on päässyt ehdonalaiseen vapauteen ja rikkonut siihen liittyviä velvollisuuksiaan, ei ilman erityistä syytä vapauteta ehdonalaisesti. Vankia, jonka ehdonalaista vapauttamista ei pidetä asiallisena vangin henkilökohtaisten olosuhteiden tai julkisen edun kannalta suositeltavana, esimerkiksi jos vanki on käyttäytynyt erittäin moitittavasti vankeuden aikana tai on asian tuntija-arvioiden mukaan vaarallinen muille, ei myöskään ilman erityistä syytä vapauteta ehdonalaisesti. Jos vankeusrangaistus on osittain ehdollinen ja osittain ehdoton, ei ehdonalaista vapautta myönnetä. Sama koskee sakon muuntorangaistusta.

Vangille, jolle ei myönnetä ehdonalaisesta vapauttamisesta, on ilmoitettava edellytyksistä, jotka hänen on täytettävä, jotta hän voisi pyytää asian uudelleen käsittelyä.

Islannissa ehdonalainen vapauttaminen on harkinnanvarainen päätös, jonka tekee Islannin rikosseuraamusviranomainen.

Islannin oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Ehdonalaisen vapauden ehtona on, että vanki ilmoittaa sitoutuvansa ehdonalaisen vapauden ehtoihin.

Itävalta

Itävallassa vanki voidaan pääsäännön mukaan vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan puolet (1/2) vankeusrangaistustaan, kuitenkin aikaisintaan kolmen kuukauden jälkeen. Sääntöä ei kuitenkaan sovelleta, jos vangin arvioidaan syyllistyvän uuteen rikokseen. Vanki vapautetaan ehdonalaisesti viimeistään hänen suoritettuaan kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistustaan, jolleivät erityiset syyt anna aiheutta epäillä hänen syyllistyvän rikoksen uusimiseen.

Ehdonalainen vapauttaminen on harkinnanvarainen päätös, josta päättää tuomioistuin. Periaatteessa tuomioistuimen on viran puolesta selvittävä ehdonalaisen vapauttamisen edellytykset viimeistään kolme kuukautta ennen kuin puolet vankeusrangaistuksesta on suoritettu. Tuomioistuimen on myös viran puolesta selvittävä edellytykset ehdonalaiselle vapauttamiselle, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu kaksi kolmasosaa. Myös vanki voi hakea ehdonalaista vapauttamista tuomioistuimelta.

Itävallan oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta. Käytännössä se, että kysymyksessä on henkilön ensimmäinen vankeusrangaistus, otetaan kuitenkin huomioon ehdonalaista vapauttamista koskevassa harkinnassa.

Poikkeuksena ehdonalaista vapauttamista koskevasta pääsäännöstä säädetään, että nuorille ja aikuisille vähimmäisvankeusaika on kuukausi.

Norja

Norjan lainsäädännön mukaan ehdonalainen vapauttaminen voi pääsääntöisesti tulla kysymykseen vangin suoritettua kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään 60 päivää. Jos vanki on tuomittu ulkomailla yli 30 vuoden vankeusrangaistukseen ja rangaistuksen täytäntöönpano on siirretty Norjaan, voidaan hänet vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan vähintään 20 vuotta rangaistustaan. Poikkeustapauksissa ehdonalainen vapauttaminen on mahdollinen vangin suoritettua joko puolet (1/2) rangaistuksesta tai vähintään 60 päivää, jos erityiset syyt puoltavat ehdonalaista vapauttamista. Lisäksi vanki voidaan erityisistä syistä vapauttaa muutamaa päivää ennen säännönmukaista vapauttamisen ajankohtaa, esimerkiksi jos hänen koulunsa alkaa muutama päivä ennen vapauttamista.

Jollei vankia vapauteta ehdonalaisesti määräosan jälkeen, on tilannetta kuitenkin viran puolesta seurattava määrätyn väliajoin, sillä ehdonalaisen vapauttamisen edellytykset voivat myöhemmin täyttyä.

Ehdonalainen vapauttaminen on harkinnanvarainen päätös, eikä vangilla ole oikeutta ehdonalaiseen vapauttamiseen. Kysymyksessä on yksilökohtainen kokonaisarviointi, ja päätöksen tekee Norjan rikosseuraamusviranomaisen. Vankia ei vapauteta ehdonalaisesti, jollei kokonaisarviointi puolla tätä. Huomiota on kiinnitettävä vangin käyttäytymiseen rangaistuksen täytäntöönpanon aikana ja todennäköisyyteen, että hän uusisi rikoksen koeaikana. Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, onko vanki aikaisemmin uusinut rikoksen koeaikana.

Norjan oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta. Ensikertaisia vankeja koskevat samat säännöt kuin aikaisemmin vankeusrangaistukseen tuomittuja.

Norjassa ei ole ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä esimerkiksi iän tai rikostyyppin perusteella. Niin kutsutusta turvasäilössäpidosta (*forvaring*) on kuitenkin annettu pääsäännöstä poikkeavia säännöksiä. Ehdonalaista vapauttamista voi hakea rikosseuraamusviranomaisen tai tuomittu itse, myöhemmässä tapauksessa kuitenkin aikaisintaan vuoden kuluttua tuomiosta tai kielteisestä ehdonalaista vapauttamista koskevasta tuomioistuimen päätöksestä.

Turvasäilössäpitoon tuomitun henkilön ehdonalaisesta vapauttamisesta päätetään, kun henkilöä ei enää pidetä vaarallisena yhteiskunnalle. Tuomioistuin päättää näissä tapauksissa ehdonalaisesta vapaudesta.

Ehdonalaisen vapauttamisen ehdoksi tuomioistuin voi tarvittaessa asettaa erilaisia ehtoja. Turvasäilöissäpitoon tuomitun henkilön ehdonalaisesta vapauttamisen ehdoksi voidaan asettaa muun muassa se, että tuomitun on asuttava laitoksessa tai kunnan asunnossa vuotta pidemmän ajan. Tuomioistuin voi päättää tuomitun asumisesta myös vastoin hänen tahtoaan.

Ruotsi

Ruotsin oikeusjärjestelmän mukaan vankeusrangaistukseen tuomitut yleensä suorittavat kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksestaan ennen kuin heidät vapautetaan ehdonalaisesti. Vankeutta on oltava jäljellä vähintään kuukausi.

Ehdonalainen vapauttaminen on lain mukaan harkinnanvarainen päätös, josta päättää yhdyskuntaseuraamusviranomais. Lähtökohtana on kuitenkin, että kaikki vangit vapautetaan ehdonalaisesti suoritettuaan kaksi kolmasosaa vankeusrangaistuksesta. Erityisistä syistä ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä, kuitenkin enintään kuusi kuukautta kerrallaan. Tällaisia syitä punnittaessa on otettava huomioon, onko vanki törkeästi rikkonut täytäntöönpanoon liittyviä määräyksiä. Yhdyskuntaseuraamusviranomais päättää myös ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä.

Ruotsin oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Pääsäännöstä poiketen ehdonalaista vapauttamista ei sovelleta kuukautta lyhyempiin rangaistuksiin, vankeusrangaistuksiin, joihin on liitetty suojelevalvonta (*skyddstillsyn*) eikä vankeusrangaistuksiin, jotka ovat sakon muuntorangaistuksia. Ruotsissa on kesällä 2017 ilmestynyt selvitys, jossa esitetään uudistuksia ehdonalaista vapauttamista koskevaan järjestelmään uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Selvitykseen ei sisälly ehdotuksia ensikertaisten vankien ehdonalaista vapauttamista koskevaan järjestelmään.

Ehdonalaisesti vapautetulle on laissa säädetty huolellisuusvelvoite, ja hänen on kykyjensä mukaan pyrittävä elättämään itsensä, hänet on ilmoitettava rikosseuraamusviranomaisille ilmoitettuna aikojen ja hänelle voidaan määrätä vahingonkorvausvelvollisuus.

Ehdonalaisen vapauden valvontaa sovelletaan pääsäännön mukaan silloin kun kysymyksessä on pitkä vankeusrangaistus. Lyhyemmän rangaistuksen kohdalla rikoksen uusimisvaara ratkaisee valvonnan tarpeen. Valvonnasta päättää rikosseuraamusviranomais, joka myös huolehtii valvojan määräämisestä. Valvonta voidaan lakkauttaa jo ennen koeajan päättymistä, jos vangin käyttäytyminen antaa siihen aihetta ja jos rikoksen uusimisvaaran arvioidaan vähentyneen.

Saksa

Saksan lainsäädännön mukaan vanki voidaan vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin aikaisintaan kahden kuukauden jälkeen. Edellytyksenä on, ettei vapauttaminen vaaranna yleistä turvallisuutta ja että vanki suostuu ehdonalaiseen vapauttamiseen. Vanki voidaan kuitenkin erityisistä syistä vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin aikaisintaan kuuden kuukauden jälkeen, jos kysymyksessä on hänen ensimmäinen vapausrangaistuksensa, rangaistus ei ylitä kahta vuotta ja muut ehdonalaisen vapauttamisen edellytykset täyttyvät. Vanki voidaan myös vapauttaa ehdonalaisesti erityisistä syistä hänen suoritettuaan puolet vankeusrangaistuksesta, jos kokonaisarvio teosta, henkilöstä ja hänen kehityksestään täytäntöön-

panon aikana osoittavat, että ehdonalaiselle vapauttamiselle on olemassa erityiset syyt ja muut ehdonalaisen vapauttamisen edellytykset täyttyvät.

Ehdonalainen vapauttaminen on Saksassa harkinnanvaraista, ja siitä päättää tuomioistuin.

Saksan oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta. Ehdonalaista vapauttamista erityisistä syistä puolen vankeusajan suorittamisen jälkeen voidaan kuitenkin soveltaa myös ensikertaisiin vankeihin.

Saksassa ei ole ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä esimerkiksi iän tai rikostyyppin perusteella. Rikoksen vakavuus ja henkilön ikä voidaan kuitenkin ottaa huomioon ehdonalaisesta vapauttamisesta päätettäessä.

Tuomioistuin voi päättää ehdonalaiseen vapauteen liitettävistä ehdoista tai määrätä ehdonalaisvalvojan.

Sveitsi

Sveitsin oikeusjärjestelmä sisältää mahdollisuuden ehdonalaiseen vapauttamiseen määräaikaan vankeusrangaistukseen tuomitulle, hoitotoimenpiteistä vapautuvalle samoin kuin määräajattomaan vankeusrangaistukseen tuomituille ja elinkautisvangeille. Vanki vapautetaan ehdonalaisesti hänen suoritettuaan kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksestaan, kuitenkin vähintään kolme kuukautta.

Sveitsissä ehdonalainen vapauttaminen seuraa säännönmukaisesti, kun vankeusrangaistusta on suoritettu kaksi kolmasosaa, ja vapauttamisen käsittely aloitetaan viran puolesta. Poikkeustapauksissa, jos vangin erityiset henkilökohtaiset syyt puoltavat sitä, vanki voidaan vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan puolet (1/2) rangaistuksestaan tai vähintään kolme kuukautta.

Sveitsin oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Sveitsissä ei ole ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä esimerkiksi iän tai rikostyyppin perusteella.

Toimeenpanoviranomainen määrää pääsäännön mukaan tuomitulle ehdonalaisvalvojan ehdonalaisen vapauttamisen yhteydessä.

Tanska

Tanskan lainsäädännön mukaan vanki voidaan pääsäännön mukaan vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistustaan, kuitenkin aikaisintaan kahden kuukauden jälkeen. Erityisissä tapauksissa ehdonalainen vapauttaminen on mahdollista, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu puolet (1/2) tai vähemmän kuin kaksi kolmasosaa, kuitenkin ainakin kaksi kuukautta. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun vanki on vankeusrangaistuksen aikana merkittävästi pyrkinyt ennaltaehkäisemään uusintarikollisuutta esimerkiksi osallistumalla päihdehoitoon.

Tanskassa ehdonalainen vapauttaminen on harkinnanvarainen, ja päätöksen tekee Tanskan rikosseuraamusviranomainen. Vankia ei vapauteta, jos hänen arvioidaan uusivan rikoksen.

Tanskan oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Tanskassa ei ole ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä esimerkiksi iän tai rikostyyppin perusteella. Eräisiin rikoksiin syyllistyneitä, käytännössä jengirikollisia, ei vapauteta ehdonalaisesti niin kauan kuin avoin ristiriita toisten jengirikollisten kanssa kestää. Kysymyksessä on tällöin tapauskohtainen harkinta.

Ehdonalaisen vapauden ehdoksi voidaan asettaa valvonta.

Viro

Viron lainsäädännön mukaan ehdonalainen vapauttaminen voi tulla kysymykseen vangin suoritettua kolmasosan (1/3) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta, jos vanki suostuu sähköiseen valvontaan. Vaihtoehtona on ehdonalainen vapauttaminen vangin suoritettua puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta. Sääntely koskee niin kutsuttuja toisen luokan rikoksia.

Jos kysymys on vakavammasta, niin kutsutusta ensimmäisen luokan rikoksesta, ehdonalainen vapauttaminen voi tulla kysymykseen vangin suoritettua puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta, jos vanki suostuu sähköiseen valvontaan. Vaihtoehtona on ehdonalainen vapauttaminen vangin suoritettua kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta.

Vankia ei vapauteta ehdonalaisesti, jos vanki on tuomittu vähintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen ja rangaistusta on suorittamatta vähemmän kuin kaksi kuukautta.

Ehdonalainen vapauttaminen on Virossa harkinnanvarainen päätös, ja siitä päättää tuomioistuimien. Tuomioistuimen on otettava huomioon olosuhteet rikoksenteon ajankohtana, tuomitun henkilökohtaiset ominaisuudet, hänen aikaisempi henkilökohtainen taustansa, hänen käyttäytymisensä rangaistuksen suorittamisen aikana, hänen asuinolosuhteensa ja se, mitä seurauksia ehdonalaisella vapauttamisella olisi tuomitulle.

Viron oikeusjärjestelmään ei sisälly erityisiä säännöksiä ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavien ehdonalaisesta vapauttamisesta.

Virossa ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä on annettu nuorista rikoksenteoijöistä, jotka rikoksenteon ajankohtana eivät ole täysi-ikäisiä (18-vuotiaita). Tällöin ehdonalainen vapauttaminen voi tulla kysymykseen vangin suoritettua kolmasosan (1/3) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta. Sääntely koskee niin toisen luokan rikoksia kuin tuottamuksellisia ensimmäisen luokan rikoksia. Jos ensimmäisen luokan rikos on ollut tahallinen, ehdonalainen vapauttaminen voi tulla kysymykseen vangin suoritettua puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta, kuitenkin vähintään neljä kuukautta. Viron oikeusjärjestelmään ei sisälly ehdonalaista vapauttamista koskevia poikkeussäännöksiä rikostyyppin perusteella.

Ehdonalaista vapauttamista koskevien, pääsääntöä lyhyempien määräaikojen soveltamisen ehdona on, että tuomittu suostuu sähköiseen valvontaan.

2.2.2 Kansainvälisen vertailun yhteenveto ja johtopäätökset

Vertailumaissa ehdonalainen vapauttaminen on pääsäännön mukaan mahdollista vangin suoritettua kolmanneksen (1/3) vankeusrangaistuksesta (Belgia, Islanti), puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta (Itävalta) tai kaksi kolmasosaa (2/3) (Norja, Ruotsi, Saksa, Sveitsi, Tanska). Virossa ehdonalainen vapauttaminen on mukaan mahdollista vangin suoritettua kolmanneksen (1/3) vankeusrangaistuksesta hänen suostuessaan sähköiseen valvontaan, ja muissa tapauksissa hänen suoritettuaan puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta. Vakavasta rikoksesta voi vapautua ehdonalaisesti vangin suoritettua puolet (1/2) vankeusrangaistuksesta hänen suostuessaan sähköiseen valvontaan. Vaihtoehtona on ehdonalainen vapauttaminen vangin suoritettua kaksi kolmasosaa (2/3) vankeusrangaistuksesta.

Yleensä vankeusrangaistuksen suorittamiselle on säädetty vähimmäisaika, jota ennen vankia ei voi vapauttaa ehdonalaisesti, ja tämä vaihtelee kuukaudesta kuuteen kuukauteen.

Erityisestä tai painavista syistä vanki voidaan kuitenkin vapauttaa ehdonalaisesti pääsäännöstä poikkeavan, joko lyhyemmän tai pidemmän, rangaistuksen suorittamisen ajan jälkeen. Vanki voi siten vapautua suoritettuaan vankeusrangaistuksesta kolmanneksen sijasta kaksi kolmasosaa (2/3) Belgiassa, kolmanneksen sijasta puolet (1/2) Islannissa, puolen sijasta kaksi kolmasosaa (2/3) Itävallassa, kahden kolmanneksen sijasta puolet (1/2) Norjassa, Saksassa, Sveitsissä ja Tanskassa. Ruotsin ja Viron lainsäädäntöön ei sisälly poikkeuksia pääsäännöstä erityisistä syistä. Viron lainsäädäntöön sisältyy kuitenkin pääsääntöjä lyhyemmät rangaistuksen suorittamisen ajat (1/3 ja 1/2) alle 18-vuotiaille rikoksenteikijöille.

Erityisten määräosien soveltamistilanteet vaihtelevat vertailumaissa. Esimerkiksi Islannissa 21 vuotta täyttänyt tai tätä nuorempi vanki voidaan vapauttaa ehdonalaisesti hänen suoritettuaan kolmanneksen (1/3) rangaistuksesta, jos hän on käyttäytynyt hyvin vankeuden aikana ja saanut sopivaa hoitoa sekä hänen mahdollinen päihdeongelmansa on otettu huomioon hoidossa. Ehdonalainen vapauttaminen on mahdollinen myös vakavaan rikokseen tai muulla tavoin merkittävästä rikoksesta syyllistyneelle hänen suoritettuaan puolet (1/2) hänelle määrätystä vankeusrangaistuksesta. Edellytyksenä on kuitenkin, että erityiset henkilökohtaiset syyt puoltavat vapauttamista ja että tuomittu on käyttäytynyt mallikelpoisesti vankeuden aikana, tai että tuomittu on määrätty karkotettavaksi maasta hänen suoritettuaan rangaistuksensa. Norjassa pääsääntöä pidempää poikkeussäännöstä voidaan soveltaa rikoksenuusijaan ja Itävallassa poikkeussäännöstä voidaan soveltaa jo sen perusteella, että rikoksen uusimista epäillään. Toisaalta vanki voidaan Tanskassa vapauttaa ehdonalaisesti lyhyemmän poikkeussäännöksen nojalla, jos hän vankeusrangaistuksen aikana merkittävästi on pyrkinyt ennaltaehkäisemään uusintarikollisuutta.

Eräissä maissa on myös säädetty tilanteista, joissa *vankia lainkaan voida vapauttaa ehdonalaisesti*. Belgiassa ehdonalaista vapautta ei myönnetä tuomitulle, joka ei kykene elättämään itseään, joka selvästi on vaaraksi toisten fyysiselle koskemattomuudelle tai joka voi häiritä rikoksen uhreja eikä tuomitulle, jolla ei ole oleskelulupaa Belgiassa. Islannissa taparikolliseksi luokiteltua vankia, joka useamman kerran on päässyt ehdonlaiseen vapauteen ja rikkonut siihen liittyviä velvollisuuksiaan, ei ilman erityistä syytä vapauteta ehdonalaisesti. Sama koskee vankia, jonka ehdonalaista vapauttamista ei pidetä asiallisena vangin henkilökohtaisten olosuhteiden tai julkisen edun kannalta suositeltavana. Norjassa turvasäilöissäpitoon tuomittu henkilöä ei vapauteta ehdonalaisesti, jos hänen arvioidaan edelleen olevan vaaraksi yhteiskunnalle. Ruotsissa ehdonalaista vapauttamista ei sovelleta kuukautta lyhyempiin rangaistuksiin, sakon muuntorangaistuksiin eikä vankeusrangaistuksiin, joihin on liitetty suojelevalvonta.

Ehdonalainen vapauttaminen on harkinnanvarainen Belgiassa, Islannissa, Itävallassa, Norjassa, Ruotsissa, Saksassa, Tanskassa ja Virossa. Vertailumaista ehdonalainen vapauttaminen on Suomen tavoin säännönmukainen Sveitsissä, ja käytännössä näin on myös Ruotsissa.

Ensi kertaa vankeusrangaistusta suorittavan ehdonalaisesta vapauttamisesta ei ole erityisiä säännöksiä ainoassakaan vertailuun sisällytetyn maan oikeusjärjestelmässä. Esimerkiksi Itä-vallassa ensikertaisuus tai henkilön ikä voidaan kuitenkin tapauskohtaisesti ottaa huomioon ehdonalaisessa vapauttamisessa ja Saksassa ehdonalaista vapauttamista erityisistä syistä puolen vankeusajan suorittamisen jälkeen voidaan soveltaa ensikertaisiin vankeihin.

Oikeusvertailun johtopäätös on, että Suomen ehdonalaista vapauttamista koskeva järjestelmä, jossa vankeusrangaistusta suorittava vanki pääsäännön mukaan vapautetaan hänen suoritettuun kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan tai 21 vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet, on varsin vertailukelpoinen pohjoismaisten ja muiden vertailuun sisältyneiden eurooppalaisten oikeusjärjestelmien kanssa.

Vertailumaissa on myös säädetty pääsäännöstä poikkeavia määräosia eri tapauksille. Vangin ensikertaisuus otetaan useammassa maassa käytännössä huomioon, vaikka siitä ei Suomen lailla ole *säädetty* lyhyempää rangaistuksen suorittamisen aikaa.

Suomen ehdonalaista vapauttamista koskeva järjestelmä, jossa henkilöön sovelletaan pääsäännöstä poikkeavaa ja lyhyempää ehdonalaisen vapauttamisen määräosaa, samanpituista kuin ensikertaisella vangilla, jos aikaisemman tuomion suorittamisesta on kulunut tietty aika, poikkeaa kuitenkin vertailtujen maiden järjestelmistä.

2.3 Nykytilan arviointi

2.3.1 Nykyjärjestelmään kohdistunut kritiikki ja vaihtoehdot muutoksiksi

Pääministeri Sipilän hallituksen strategisen ohjelman mukaan ensikertalaisuussäännöksiä tarkistetaan. Kirjauksella viitataan sen selvittämiseen, onko nykyinen sääntely asianmukainen, kun otetaan huomioon, että pääsääntöä lyhyemmän ehdonalaisen vapauttamisen määräosaa sovelletaan rikoksenuusijoihin kolmen vuoden rikoksettoman ajan jälkeen.

Nykyistä ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää voidaan pitää toimivana siitä syystä, että se on tärkeä osa hallittua vapauttamista. Järjestelmää täydentää mahdollisuus tietyin edellytyksin päästä ennen ehdonalaista vapautumista valvottuun koevapauteen. Kokemukset tästä ovat olleet pääasiassa myönteisiä. Määräosiin perustuvaa ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää voidaan pitää ennakoitavana ja selkeänä. Se ottaa huomioon sekä rikoksentekijän rikoksettomuuden että nuoruuden. Järjestelmän lähtökohdat ovat pysyneet muuttumattomina siitä alkaen, kun ehdonalaisen vapauttamisen määräosat otettiin osaksi lainsäädäntöä.

Ehdonalaisen vapauden tarkoituksenmukaista ja tehokasta käyttöä on selvitetty viimeksi oikeusministeriön asettamassa vakavan väkivallan vähentämistä selvittäneessä työryhmässä, joka antoi mietintönsä vuonna 2012 (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 37/2012). Ehdotuksiin kuului muun muassa ehdonalaisen vapauden valvonnan nykyistä laajempi käyttöala. Työryhmän työn perusteella on annettu lainsäädäntö yhdistelmärangaistuksesta, jonka kohderyhmänä on vaaralliset rikoksenuusijat. Yhdistelmärangaistus koostuu pitkästä vankeusajasta ja sitä seuraavasta valvonta-ajasta. Valmisteilla on myös toinen ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää koskeva, niin ikään hallitusohjelmaan perustuva muutos, joka koskisi ehdonalaisen vapauden valvontaan asettamisen edellytyksiä ja ainakin osittain samaa kohderyhmää kuin tämän esityksen. Muutoksen toteutuessa lainsäädäntöön lisättäisiin uusi, korkeaa arvioitua seksuaalirikokseen tai väkivaltarikokseen syyllistymisen riskiä koskeva edellytys. Vuoden 2012 työryhmä arvioi, ettei ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämissäännöksiä ollut aiheellista muuttaa. Muita työryhmän ehdotuksia ei kustannussyistä ole toteutettu.

Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin mahdollisia muutoksia nykyjärjestelmään. Kysymys on yhtäältä törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rajaamisesta ehdonalaisen vapauttamisen ulkopuolelle. Toisaalta tarkastellaan vaihtoehtoa, jossa pääsääntöä lyhyempää määräaikaa sovellettaisiin vain ensi kertaa rikokseen syyllistyneeseen, mutta ei rikoksenuusiin. Kolmanneksi tarkastellaan vaihtoehtoa, jonka mukaan vangilla olisi mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan puolet rangaistusajasta, jos hän ei ole rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta vankilassa.

Törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rajaaminen ehdonalaisen vapauttamisen ulkopuolelle

Lakialoitteessa LA 16/2016 vp laiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamiseksi ehdotetaan ehdonalaisen vapauttamisen sääntelyn muuttamista. Lakialoitteessa ehdotetaan, että törkeisiin henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista tuomittuihin rangaistuksiin ei sovellettaisi lainkaan ehdonalaisen vapauttamisen säännöksiä, vaan näistä rikoksista tuomituilla olisi ainoastaan mahdollisuus päästä valvottuun koevapauteen kuusi kuukautta ennen rangaistuksen päättymistä. Lakialoitteessa on viitattu rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momentissa mainittuihin rikoksiin: murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä ryöstö, törkeä tuhotyö, joukkotuhonta, rikos ihmisyyttä vastaan, törkeä rikos ihmisyyttä vastaan, sotarikos, törkeä sotarikos, kidutus, törkeä ihmiskauppa, panttivangin ottaminen, törkeä terveyden vaarantaminen, ydinräjähdერიკος, kaappaus, terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos sekä sellaisen rikoksen yritys ja osallisuus sellaiseen rikokseen.

Lainsäädäntö on lakialoitteen antamisen jälkeen osittain muuttunut. Jos mainitusta rikoksista tuomitaan tekoa koskevan rangaistussäännöksen mukainen rikoslaissa säädetty vankeusrangaistus, noudatetaan rangaistuksen täytäntöönpanossa edelleen ehdonalaisen vapauttamisen säännöksiä. Jos rikoksesta kuitenkin syyttäjän vaatimuksesta tuomitaan yhdistelmä-rangaistus sen mukaan, mitä rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momentissa vuoden 2018 alusta voimaan tulleen lain mukaan säädetään, ei tästä ole mahdollista vapautua ehdonalaisesti eikä päästä valvottuun koevapauteen.

Lisäksi lakialoitteessa ehdotetaan, että muissa rikoksissa pääsääntöä lyhyempien ehdonalaisen vapauttamisen määräosien soveltaminen olisi mahdollista, jos vanki ei ole rikosta edeltäneiden kuuden vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa. Tällaisiin lainsäädäntömuutoksen ei ole ryhdytty.

Lakialoitteen mukainen törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rajaaminen kokonaan ehdonalaisen vapauttamisen mahdollisuuden ulkopuolelle tarkoittaisi merkittävää muutosta nykyiseen järjestelmään, jossa hallittua asteittaista vapauttamista on pidetty keskeisenä. Ehdotuksen myötä menetettäisiin ne mahdolliset hyödyt, joita ehdonalaisen vapauttamisen avulla voidaan saavuttaa uusintarikollisuuden vähentämisessä.

Ehdotus merkitsisi käytännössä sitä, että lakialoitteessa mainittujen rikosten rangaistuksia ankaroitettaisiin suhteessa muihin rikoksiin. Tällainen yksittäisten rikosten rangaistusten ankarointaminen tulisi lähtökohtaisesti tehdä muuttamalla rikosten rangaistusasteikkoja, eikä muutoksilla ehdonalaista vapauttamista koskeviin säännöksiin. Ehdotus voisi lisäksi aiheuttaa ennakoinnattomia muutoksia tuomioistuinten rangaistuskäytäntöihin. Se myös monimutkaistaisi huomattavasti ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmää.

Oikeusministeriö on arvioinut ehdotuksesta aiheutuvia kustannuksia Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen pohjalta. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätöstietojen mukaan yhden vankivuoden kustannus on keskimäärin 68 500 euroa. Ehdotus tarkoittaisi arviolta päivittäisen vankiluvun kasvua noin 850 vangilla, mikä aiheuttaisi noin 58 miljoonan euron kustannukset vuodessa. Lisäksi ehdotuksesta aiheutuisi merkittäviä lisämäärärahatarpeita uusien vankiloiden rakentamiseksi.

Pääsääntöä lyhyempi määräaika vain ensi kertaa rikokseen syyllistyneelle

Rikoksenuusijoiden täydellinen rajaaminen ehdonalaisen vapauttamisen lyhyemmän määräajan ulkopuolelle tarkoittaisi merkittävää muutosta nykyiseen rikosoikeudelliseen järjestelmään, jossa pitkäkhön ajan kulumista aikaisemmasta rikoksesta on perinteisesti pidetty hyväksyttävänä syynä lievemälle kohtelulle. Ehdotuksen myötä menetettäisiin ne mahdolliset hyödyt, joita ehdonalaisen vapauttamisen avulla voidaan saavuttaa uusintarikollisuuden vähentämisessä.

Ehdotus merkitsisi käytännössä sitä, että kaikki määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomitut rikoksenuusijat suorittaisivat pääsäännön mukaisen kaksi kolmannelle vankeusrangaistuksesta riippumatta ensimmäisen rikoksen laadusta tai vakavuudesta. Näin olisi myös silloin, kun ensimmäisestä rikoksesta on kulunut jopa vuosikymmeniä. Ehdotus olisi merkittävä muutos Suomen vakiintuneeseen ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmään, jonka keskeisiä perusteita ovat olleet muun muassa rangaistusjärjestelmän inhimillisyyteen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävät toimenpiteet sekä vankimäärän säätely. Muutos myös ankaroittaisi järjestelmää merkittävästi.

Oikeusministeriö on arvioinut ehdotuksesta aiheutuvia kustannuksia Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen pohjalta. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätöstietojen mukaan yhden vankivuoden kustannus on keskimäärin 68 500 euroa. Ehdotus tarkoittaisi arviolta päivittäisen vankiluvun kasvua noin 107 vangilla, mikä aiheuttaisi noin 7,3 miljoonan euron kustannukset vuodessa. Lisäksi ehdotuksesta aiheutuisi merkittäviä lisämäärärahatarpeita uusien vankiloiden rakentamiseksi.

Viisi vuotta rikoksettomana olleen henkilön ehdonalainen vapauttaminen pääsääntöä lyhyemmässä ajassa

Nykyisin pääsääntöä lyhyempää ehdonalaisen vapauttamisen määräosaa sovelletaan, jos tuomittu ei ole rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa. Edellä on pidetty perusteltuna tarkastella tämän rikoksettoman ajan pidentämistä viiteen vuoteen. Tämän sisältöinen ehdotus tarkoittaisi rangaistusjärjestelmän ankaroittamista.

Ehdotus kohdistuisi käytännössä vain ehdottomaan vankeuteen johtaneen rikoksen uusiviin henkilöihin. Jo nyt kolmen vuoden kuluessa vapautumisesta rikoksen uusiviin henkilöihin sovelletaan ankarampia määräosia. Ehdotus laajentaisi ankarampien määräosien soveltamisen myös kolmesta viiteen vuoden välillä rikoksen uusiviin henkilöihin. Muutoksen voidaan arvioida täyttävän suhteellisuusperiaatteen vaatimukset, koska kysymys olisi jo olemassa olevien määräosien soveltamisalan laajentamisesta nykyistä laajempaan rikoksenuusijoiden joukkoon.

Ensimmäiset kuukaudet vapautumisen jälkeen ovat rikoksen uusimisen kannalta kriittisimmät, ja uusijoista jopa 70 prosenttia uusii rikoksen ensimmäisen vuoden aikana. Ajan kulumisen myötä uusimisen todennäköisyys vähenee. Muutos kohdistuisi näin ollen suhteellisen harvalukaiseen joukkoon, joka uusii vankeuteen johtavan rikoksen oltuaan pitkän aikaa vapaudessa. Muutos ei siten olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrikollisuuteen.

Nykyistä kolmen vuoden rikoksettomuuden vaatimusta ehdonalaisen vapauttamisen lyhyemmän määräosan soveltamiseksi ei ole yksityiskohtaisesti perusteltu. Alun perin todettiin ainoastaan, että ensimmäistä kertaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittuun voidaan rinnastaa henkilö, joka vankilasta vapautumistaan seuranneen viiden vuoden kuluessa ei ollut syyllistynyt rikokseen, jonka seurauksena hänet olisi tuomittu uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Lainsäätäjän tarkoituksena voidaan niukasti kirjoitettujen perustelujen valossa tulkita olleen, että pitkäaikainen uusimisväli edellisen vapautumisen ja uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen välissä antaa perusteen soveltaa lyhyempää ehdonalaisen vapauttamisen määräosaa.

Arvioitaessa eri määräosien käyttöä ehdonalaisessa vapauttamisessa voidaan todeta, että jo aikaisemminkin ehdotonta vankeusrangaistusta suorittaneiden vankien mahdollisuutta vapautua puolet rangaistuksestaan vankilassa suoritettuaan, ei ole systemaattisesti tarkasteltu järjestelmän oikeudenmukaisuuden kannalta.

Kansainvälisen vertailun johtopäätelmät osoittavat myös, että Suomessa käytössä olevat ehdonalaisen vapauttamisen määräosat ovat varsin vertailukelpoisia ja suhteellisen maltillisia verrattuna muihin eurooppalaisiin oikeusjärjestelmiin.

Oikeusministeriössä on Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen pohjalta arvioitu kustannuksia, jotka aiheutuisivat ehdotuksesta pidentää rikoksettomuuden ajan vaatimusta kolmesta vuodesta viiteen. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätöstietojen mukaan yhden vankivuoden kustannus on keskimäärin 68 500 euroa. Ehdotus tarkoittaisi arviolta päivittäisen vankiluvun kasvua noin 32 vangilla, mikä aiheuttaisi noin 2,2 miljoonan euron vuosittaiset lisäkustannukset.

2.3.2 Nykyjärjestelmän oikeudenmukaisuuden ja oikeasuhtaisuuden arviointi

Rikosoikeusjärjestelmässä on vakiintuneesti pidetty hyväksyttävänä sitä, että ensikertainen vanki vapautuu suoritettuaan lyhyemmän osan vankeusrangaistuksestaan kuin useamman kerran vankeusrangaistusta suorittanut. Perusteltuna voidaan pitää myös, sitä, että henkilöt, jotka edellisen vankilasta vapautumisen jälkeen eivät pitkään aikaan ole syyllistyneet ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen, vapautetaan ehdonalaisesti suoritettuaan lyhyemmän ajan rangaistuksestaan.

Järjestelmää tarkasteltaessa tulee arvioida, onko voimassa olevaa kolmen vuoden aikaa edellisen vapautumisen ja uuden ehdottomaan vankeuteen johtavan rikoksen välissä pidettävä oikeudenmukaisena ja oikeasuhtaisena. Kysymys on vankilassa suoritettavan rangaistuksen pituudesta, joten sillä on olennainen merkitys paitsi yksilön myös seuraamusjärjestelmän kannalta. Kolmen vuoden aikaa on pidetty lyhyenä esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa henkilö syyllistyy vakavaan rikokseen ja vapautuu suoritettuaan rangaistuksestaan puolet. Varsinkin pitkissä rangaistuksissa määräosien ero, kahden kolmanneksen ja puolen rangaistusajan suorittamisen välillä, olisi tuntuva. Tästä aiheutuvia epäkohtia voitaisiin vähentää pidentämällä edellisen vapautumisen ja uuden ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavan rikoksen välistä aikaa.

Järjestelmän oikeudenmukaisuutta arvioitaessa voidaan todeta myös se, että nykyinen ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmä lähtee siitä, että laissa säädettyjä määräosia noudatetaan säännönmukaisesti. Vapautuvan henkilön vapautumisedellytyksiin liittyvän arvioinnin vaikutus vapauttamisajankohtaan on harvinaista. Aikaisemmin rikoksenuusijan tilanne voitiin arvioida tapauskohtaisesti ja arvioinneilla saattoi olla vaikutusta ehdonalaisten vapauttamisen ajankohtaan. Säännönmukaisen ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmässä määräosien ja niiden soveltamisen edellytysten oikeasuhtaisuus korostuvat.

2.3.3 Arvioinnin johtopäätökset

Edellä esitetyn perusteella ehdotetaan pääsääntöä lyhyemmän ehdonalaisten vapauttamisen määräosan säilyttämistä. Ehdotettu muutos perustuu hallitusohjelmakirjaukseen. Määräosiin perustuvaa ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmää on pidettävä oikeudenmukaisena ja perusteltuna. Se on myös kustannuksiltaan selvästi edullisempi kuin kaikkien määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomittujen rikoksenuusijoiden tai törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikostentekijöiden rajaaminen ehdonalaisten vapauttamisen ulkopuolelle. Lisäksi seuraamusjärjestelmän selkeyden vuoksi ei pidetä perusteltuna eri rikostyyppisiin syyllistyneiden henkilöiden vapauttamisjärjestelmän erilaisuutta, etenkin kun elinkautinen vankeusrangaistus ja yhdistelmä-rangaistus jo rajaavat törkeimpiin väkivaltarikoksiin syyllistyneet säännönmukaisen ehdonalaisten vapauttamisen ulkopuolelle.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tavoitteena on parantaa ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmää siten, että se on oikeudenmukainen ja uskottava. Oikeudenmukaisuuden kannalta edellä kuvattua voimassa olevan lainsäädännön mukaista kolmen vuoden rikoksetonta aikaa on pidetty liian lyhyenä. Tätä on pidetty myös uskottavuuden kannalta hankalana.

Esityksessä ehdotetaan, että vanki, joka rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, vapautetaan ehdonalaisesti, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Määräajan nostaminen kolmesta viiteen vuoteen vastaisi aikaisempaa sääntelyä eikä koskisi kovin suurta henkilömäärää.

Esityksessä ei ehdoteta muutoksia ehdonalaista vapauttamista koskeviin säännöksiin muilta osin.

Esitys, jonka mukaan rikosentekijältä vaaditaan nykyistä pidempää aikaa edellisen vankilasta vapautumisen ja uuden ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavan rikoksen välillä, merkitisi rangaistusjärjestelmän ankaroitumista.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Esitys aiheuttaisi taloudellisia vaikutuksia jonkin verran sen jälkeen, kun uusi lainsäädäntö olisi tullut voimaan. Ehdotettu voimaantuloajankohta olisi 1 maaliskuuta 2020.

Esityksessä ehdotetaan, että lyhyempää ehdonalaisten määräosaa sovelletaan vankiin, joka ei viimeisen viiden vuoden aikana ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa. Nykyinen määräaika on kolme vuotta. Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen ja ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituuden perusteella on arvioitu, että esitys aiheuttaisi päivittäisen vankiluvun

kasvua noin 32 vangilla. Tämä johtuisi siitä, että useampi rikoksenuusija suorittaisi vankeusrangaistuksestaan vankilassa pidemmän ajan kuin nykyisin.

Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätöstietojen mukaan yhden vankivuoden kustannus on keskimäärin 68 500 euroa (188 euroa/päivä). Esityksestä aiheutuisi arvioidun vankiluvun kasvun johdosta Rikosseuraamuslaitokselle lisämenoja noin 2,2 miljoonaa euroa vuodessa vuodesta 2021 alkaen.

Esityksestä aiheutuvat kustannukset katetaan valtiontalouden kehyspäätösten ja valtiontalousarvion mukaisten määrärahojen puitteissa.

4.2 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Esitys vähentäisi eräitä nykyjärjestelmässä epäoikeudenmukaiseksi koettuja tilanteita. Näin ollen esitys lisäisi rikosoikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta ja hyväksyttävyyttä.

Ehdotettu muutos kohdistuisi suhteellisen pieneen joukkoon rikoksentekejiä, joka uusii vankeuteen johtavan rikoksen pitkän ajan jälkeen. Muutos merkitsisi vankimäärän hienoista nousua, jolla olisi jonkin verran vaikutuksia Rikosseuraamuslaitoksen työmäärään. Esitys ei vaikuttaisi olennaisesti kokonaisrikollisuuteen.

Esityksellä olisi vaikutusta vankien oikeusasemaan siten, että kohderyhmä suorittaisi pidemmän osa vankeusrangaistuksestaan vankilassa. Esitys ei muilta osin vaikuttaisi vankien oikeuksiin. Esityksellä ei olisi suoranaisia vaikutuksia muiden kuin vankien oikeusasemaan.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Asia on valmisteltu oikeusministeriössä hallitusohjelmakirjauksen johdosta. Oikeusministeriö selvitti oikeusvertailevaa metodologia käyttäen ehdonalaista vapauttamista koskevaa järjestelmää eräissä eurooppalaisissa maissa. Selvitystyö koski erityisesti määräosia, mahdollisia lyhyempiä määräosia ensi kertaa vankeusrangaistukseen tuomituille sekä mahdollisuutta soveltaa lyhyempiä määräosia rikoksenuusijoihin, jos edellisestä vapautumisesta on kulunut määrätty aika.

Edelleen aineistona on käytetty Rikosseuraamuslaitokselta saatuja tietoja vapautuneiden vankien uusintarikollisuudesta. Lisäksi on laskettu ehdotuksesta seuraavat, arvioidut lisäykset vankiluvuissa ja tästä seuraavat kustannukset, jotka perustuvat Rikosseuraamuslaitoksen tietoihin vankipäivän kustannuksista.

5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Esitys on valmisteltu oikeusministeriössä. Luonnoksesta hallituksen esitykseksi pyydettiin ke-säkuussa 2018 lausunnot 25 viranomaiselta tai järjestöltä. Yhteensä lausuntoja annettiin 19.

Lausunnoissa esitetyt näkökohdat on otettu esityksen jatkovalmistelussa huomioon muun muassa täydentämällä perusteluja niin, että siirtymää koskevat tapaukset ja niihin soveltuvat säännöt erottuvat paremmin. Perusteluihin on lisätty tietoa niistä rikosnimikkeistä, joihin kolmen ja viiden vuoden sisällä vankilasta vapautuvat syyllistyvät. Lisäksi esitykseen sisältyy nyt arvio sellaisesta vaihtoehdosta, jossa pääsääntöä lyhyempää määräaikaa sovellettaisiin vain ensi kertaa rikokseen syyllistyneeseen mutta ei rikoksenuusijaan.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Esityksellä ei ole yhteyttä muihin esityksiin.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

Rikoslain 2 c luku Vankeudesta ja yhdistelmärankaistuksesta

5 §. Ehdonalaisen vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen. Rikoslain 2 c luvun 5 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että vanki, joka rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Voimassa olevassa lainsäädännössä edellytetään kolmen vuoden pituista vapautumisen ja rikoksen väliaikaa. Näin ollen rikoksenuusijoiden mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen puolet vankeusrangaistuksesta suoritettuaan tiukentuisi. Samalla poistettaisiin säännöksen viimeiseen virkkeeseen jäänyt vanhentunut viittaus rikoslain 2 c luvun 12 §:ään. Mainittu säännös on uudistettu sisällöllisesti täysin lailla 800/2017.

2 Voimaantulo

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä maalikuuta 2020.

Siirtymäsäännöksessä otetaan huomioon rikoslainsäädännön ajallista ulottuvuutta koskevat rikoslain 3 luvun 2 §:n säännökset. Pykälän 1 momentin mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Pykälän 2 momentin mukaan jos tuomittaessa on voimassa toinen laki kuin rikosta tehtäessä, sovelletaan kuitenkin uutta lakia, jos sen soveltaminen johtaa lievempään lopputulokseen.

Jos yksi rikoksista on tehty ennen lain voimaantuloa ja toinen lain voimaantulon jälkeen, ja näistä tuomitaan yhteinen rangaistus, sovelletaan rangaistuksen täytäntöönpanossa lievemman lain periaatetta noudattaen ensimmäisen rikoksen tekohetken määräaika. Tämä merkitsee, että tuomittu vapautetaan hänen suoritettuaan puolet ehdottomasta vankeusrangaistuksesta. Rikoksen tekohetken lainsäädäntöä sovelletaan myös ennen uuden lain voimaantuloa tehtyyn rikokseen, josta tekijä uuden lain voimaantulon jälkeen tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Esitystä on arvioitava perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Tämän säännöksen mukaan rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty. Nyt käsittelyssä olevassa esityksessä ei ole kyse rangaistukseen tuomitsemisesta, mutta esityksellä on vaikutus tuomittavan vankeusrangaistuksen suorittamiseen vankilassa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaan ketään ei saa pitää syypäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä. Myöskään kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 15 artiklan mukaan rikoksen tekohetkellä sovellettavaa rangaistusta ankarampaa rangaistusta ei saa määrätä.

Esityksen siirtymäsäännökseen ehdotetaan selvyiden vuoksi nimenomaista säännöstä siitä, että ehdotettua viiden vuoden määräaika voitaisiin soveltaa ainoastaan rikokseen, joka on tehty lain voimaantulon jälkeen. Vastaava siirtymäsäännös sisältyy yhdistelmärankaistuksen täytän-

töönpanosta annettuun lakiin (801/2017). Perustuslakivaliokunta ei tätä lakia koskevassa lausunnossaan (PeVL 10/2017 vp) kiinnittänyt huomiota ehdotettuun siirtymäsäännökseen, ei myöskään perustuslain 8:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Tätä tulkintaa tukee myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö (*Achour v. Ranska*, 29.3.2003, suuren jaoston tuomio). Tältä osin ehdotus olisi sopusoinnussa tekohetkeä ankarampaan rangaistukseen tai seuraamuksen määräämistä koskevan kiellon kanssa.

Ehdonalaisen vapauttamisen määräosista säädettäisiin rikoslaissa, joten ehdotus toteuttaa myös lailla säätämisen vaatimuksen. Koska ehdonalaisen vapauttamisen lyhyemmän määräosan soveltaminen edellyttäisi nykyistä pidempää aikaa edellisen vankilasta vapautumisen ja uuden ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen välillä, ehdotus merkitsisi rikoksenuusijoille seuraamusjärjestelmän ankaroitumista.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kriminalisoinneille on oltava painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste (PeVL 9/2016 vp, s. 4, PeVL 61/2014 vp, PeVL 23/1997 vp, s. 2/II). Tämä koskee myös rikosoikeudelliseen rangaistusjärjestelmään tehtäviä muutoksia, koska rikoslain kielloilla ja rangaistuksilla on sisäinen yhteys ja rangaistukset on asetettu tukemaan ja tehostamaan kieltoja (ks. PeVL 9/2016 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta on todennut, että rangaistusjärjestelmän, mukaan lukien sakkojärjestelmän, yleisesti tunnustettuna tavoitteena on rikosten ehkäiseminen eri vaikutusmekanismeilla sekä rikosten ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kärsimysten ja kustannusten minimoiminen ja niiden oikeudenmukainen jakaminen eri osapuolten kesken (PeVL 9/2016 vp). Lainsäätäjän tehtävä on muotoilla järjestelmän osatekijät tavalla, joka parhaiten vähentää sekä rikollisuudesta että rikosten kontrollijärjestelmästä aiheutuvia inhimillisiä ja materiaalisia haittoja ja kärsimyksiä. Perusteltu rangaistustaso määräytyy oikeudenmukaisuusnäkökohtien ohella sen mukaan, kuinka hyvin rangaistusten avulla kyetään ehkäisemään rikoksia, millaista yhteiskunnallista ja yksilöllistä räsitusä ja kärsimystä tuon järjestelmän soveltaminen tuottaa sekä mitkä muut keinot yhteiskunnalla olisi käytössään samaan päämäärään pyrittäessä. Tämänkaltaisia yleisiä rangaistusjärjestelmän taustalla olevia näkökohtia ja tavoitteita voidaan perustuslakivaliokunnan mielestä pitää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävinä.

Ehdotuksella pyritään lisäämään yleistä yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, rikosoikeusjärjestelmän ymmärrettävyyttä ja sen myötä rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmän uskottavuutta. Tämä edellyttää, että rikoksesta tuomittu rangaistus ja rangaistuksen tosiasiallisen suorittamisen pituus ovat oikeudenmukaisessa suhteessa toisiinsa siten, ettei järjestelmän uskottavuus kärsi. Rikoksenuusijalle ehdotettua nykyistä pidempää rikoksettoman ajan vaatimusta ehdonalaisen vapautumisen lyhyemmän määräosan soveltumiseksi voidaan pitää oikeudenmukaisena koko seuraamusjärjestelmän kannalta ja oikeasuhtaisena varsinkin suhteessa ensikertaisiin vankeihin.

Nykyisin kolmen vuoden kuluessa vapautumisesta rikoksen uusiviin henkilöihin sovelletaan ankarampaa määräosaa. Ehdotus laajentaisi ankaramman määräosan soveltamisen myös kolmesta viiteen vuoden välillä rikoksen uusiviin henkilöihin. Tällaisen muutoksen voidaan arvioida täyttävän suhteellisuusperiaatteen vaatimukset, koska kysymys olisi jo olemassa olevan määräosan soveltamisalan laajentamisesta nykyistä hieman suurempaan rikoksenuusijoiden joukkoon (vrt. esimerkiksi PeVL 10/2017 vp, jossa nyt ehdotettua huomattavasti ankarampien säännösten säätämistä yhdistelmä rangaistuksen yhteydessä pidettiin perustuslain kannalta mahdollisena).

Perustuslakivaliokunta on myös todennut, että rangaistusseuraamuksen ankaruuden tulee olla oikeassa suhteessa teon moitittavuuteen (ks. PeVL 9/2016, s. 6, PeVL 56/2014 vp, s. 3 ja PeVL 16/2013 vp, s. 2). Lisäksi rangaistusjärjestelmän kokonaisuudessaan tulee täyttää suhteellisuuden vaatimukset (PeVL 56/2014 vp, s. 2—3, PeVL 16/2013 vp, s. 2/I ja PeVL 23/1997 vp, s. 2/II).

Esityksessä ehdotettu muutos koskisi vain rikoksenuusijoita, jotka jo ovat suorittaneet vähintään yhden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Rikoksen uusiminen on moitittavuutta lisäävä tekijä, vaikka uusimisväli olisikin pitkä. Tarkoituksena olisi myös motivoida vankilasta vapautuvaa elämään vapaudessa syylistymättä rikoksiin ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen.

Suhteellisuutta arvioitaessa on otettava huomioon se, että muutoksen tarkoittamaan kohde-ryhmään kuuluva on rikoksenuusija, joka jo on suorittanut ehdottoman vankeusrangaistuksen. Tutkimuksissa on osoitettu, että todennäköisyys rikoksen uusimiseen laskee ensimmäisen vankeutta seuraavan vapaudessa vietetyn vuoden jälkeen. Voidaan siis arvioida, että pitkä vapaudessa vietetty aika lisää vankeusrangaistuksen suorittaneen mahdollisuuksia sopeutua yhteiskuntaan ja rikoksettomaan elämään. Rangaistusjärjestelmän uskottavuuden kannalta on perusteltua, että pitkään rikoksettomasti elänyt suorittaa vankeusrangaistuksesta pääsääntöä lyhyemmän määrääjän.

Nyt puheena olevan rikoksettoman ajan tulisi ehdotuksen mukaan olla viisi vuotta, mikä vastaa aikaa, josta säädettiin alun perin, kun lyhyempien vankeusrangaistuksen suorittamisen määräosien järjestelmä sisällytettiin lainsäädäntöön. Muutosta voidaan tätä taustaa vastaan pitää suhteellisuusperiaatteen mukaisena.

Edellä esitetyistä syistä ehdonalaisten vapauttamisen lyhyemmän määräosan soveltamisesta johtuvaa rangaistuksen ankaroitumista voidaan pitää perusteltuna.

Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotus voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyksessä. Erityisesti ehdotetun muutoksen hyväksyttävyyden ja oikeasuhtaisuusvaatimuksen arvioimiseksi olisi kuitenkin suotavaa, että esityksestä hankittaisiin perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1099/2010, seuraavasti:

5 §

Ehdonalaisen vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonlaiseen vapauteen, jollei 9 §:stä muuta johdu, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonlaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Viimeksi mainittujen määräosien soveltamista ei estä se, että henkilö on rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana suorittanut vankilassa sakon muuntorangaistusta tai rangaistusta siviilipalveluslain (1446/2007) 74 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä, 75 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta, 76 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana tai 77 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä tarkoitettua asevelvollisuudesta kieltäytymisestä, 120 §:ssä tarkoitettua poissaolosta kutsunnasta liikekannallepanon aikana, 122 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä tai 123 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä liikekannallepanon aikana. Määräosaa laskettaessa päivän osaa ei oteta huomioon. Tämän lain 6 luvun 13 §:n mukainen vapaudenmenetysaika vähennetään edellä mainituista määräosista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

Helsingissä 11 päivänä lokakuuta 2018

Pääministeri

Juha Sipilä

Oikeusministeri Antti Häkkinen

Laki**rikoslain 2 c luvun 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (38/1889) 2 c luvun 5 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1099/2010, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 §

5 §

*Ehdonalaisten vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen**Ehdonalaisten vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen*

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, jollei 9 §:stä muuta johdu, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Viimeksi mainittujen määräosien soveltamista ei estä se, että henkilö on rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana suorittanut vankilassa sakon muutorangaistusta tai rangaistusta siviilipalveluslain (1446/2007) 74 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä, 75 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta, 76 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana tai 77 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä tarkoitettua asevelvollisuudesta kieltäytymisestä, 120 §:ssä tarkoitettua poissaolosta kutsunnasta liikekannallepanon aikana, 122 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä tai 123 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä liikekannallepanon aikana. Määräosaa lasket-

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, jollei 9 §:stä muuta johdu, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta puolet. Vanki, joka rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet tai kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Viimeksi mainittujen määräosien soveltamista ei estä se, että henkilö on rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana suorittanut vankilassa sakon muutorangaistusta tai rangaistusta siviilipalveluslain (1446/2007) 74 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä, 75 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta, 76 §:ssä tarkoitettua siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana tai 77 §:ssä tarkoitettua siviilipalvelusrikoksesta ylimääräisen palveluksen tai liikekannallepanon aikana taikka asevelvollisuuslain (1438/2007) 118 §:ssä tarkoitettua asevelvollisuudesta kieltäytymisestä, 120 §:ssä tarkoitettua poissaolosta kutsunnasta liikekannallepanon aikana, 122 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä tai 123 §:ssä tarkoitettua palveluksen välttämisestä liikekannallepanon aikana. Määräosaa lasket-

taessa päivän osaa ei oteta huomioon. Tämän lain 6 luvun 13 §:n mukainen vapaudenmenetysaika vähennetään edellä mainituista määräosista ja tämän luvun 12 §:n 1 momentissa tarkoitettusta määräosasta.

taessa päivän osaa ei oteta huomioon. Tämän lain 6 luvun 13 §:n mukainen vapaudenmenetysaika vähennetään edellä mainituista määräosista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Rikokseen, joka on tehty ennen tämän lain voimaantuloa, ja siitä seuraavan rangaistuksen täytäntöönpanoon sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.
